

tekintélyes részében a beszerzést követő költségek magasabbak, mint a beszerzés költségei. Ezért az állományépítés nemzeti vagy nemzetközi szinten történő összehangolása nem egyszerűen a beszerzési költségvetés ésszerűbb felhasználását szolgálja, hanem általában a könyvtári információellátás *optimalizálását*. Az állományépítés ennek csak egyik része. A gyarapítás mellett az állomány-apasztás, az optimális helykihasználás (a kevésbé használt állomány központositott kihelyezése), a feldolgozás ésszerűsítése (a központi katalogizálás valamilyen formájában) mind-mind a tárgyalt témakörbe tartozik, s külön-külön szakirodalommal rendelkezik.

A *feldolgozással* összefüggésben számítani lehet arra, hogy a nemzeti bibliográfiák mindinkább mágnesszalagos formában jelennek meg, csere tárgyává válnak, aminek előnyei kézenfekvők. A bibliográfiai leírások gyors, szakszerű, teljeskörű szolgáltatása kiküszöböli a nehézkes címléírás munkák párhuzamos elvégzését. Ennek is – természetesen – megvannak a technikai előfeltételei (számítógép-hálózat, jó minőségű terminálok és printerek).

Itt, a kapcsolódó kérdések között kell még megemlíteni a nemzetközi *szabványosítást* (pl. katalogizálás), a *számítógépes kompatibilitást*, a *rendszerezés–osztályozás fejlesztését*, akár a hagyományos osztályozását (pl. az ETO folyamatos revíziója), akár a tezauruszokét.

5. Szinoptikus táblázat

Az állományépítésben a nemzeti és nemzetközi léptékű együttműködés lehetőségeit, illetőleg előfeltételeit az *1. ábra* szemlélteti.

Végül, de nem utolsósorban említem meg a nemzetközi állományépítési együttműködés leglényegesebb előfeltételét, a *nemzetközi* politikai, gazdasági, illetve az ehhez szükséges tudományos és kulturális *kapcsolatok fejlődését*, illetve az ahhoz szükséges pozitív légkört.

Rózsa György

Jegyzet a műszaki könyvtári koordinációs kollégium 1983. június 16-i kibővített üléséről

A címből is kitűnik: ez a kollégiumi ülés szélesebb kört érintett, mint elődei. A műszaki főiskolák könyvtárosai ugyancsak részt vettek rajta, mivel a jövőben egyre több feladatot kell ellátniuk a szakirodalmi információk biztosítása és továbbítása terén.

Az ülés napirendjén három témakör szerepelt:

1. Tájékoztató az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK) centenáriumi ünnepi üléséről, illetve fejlődéstörténeti és fejlesztési kiállításáról.
2. Az OMIKK folyamatban lévő fejlesztési munkái és fejlődésének távlatai.
3. A műszaki folyóirat-KC-val kapcsolatos teendők és gondok.

Dr. Dúzs János, az OMIKK általános főigazgatóhelyettese, az ülés elnöke – a baráti üdvözlő szavak után – szervezeti változásokat jelentett be. Elmondta, hogy az OMIKK-ban az év elején olyan átalakulás ment végbe, amely a kollégiumot is érinti. A korábbi Könyvtári koordinációs és módszertani osztály megszűnt, és kibővített oktatási feladatokkal az általános főigazgatóhelyettes közvetlen irányítása alatt *Oktatási és módszertani osztállyá* szerveződött. Az osztály vezetője változatlanul *Mártyán Gyula*, aki egyben a kollégium titkára. Dúzs János köszönetet mondott *Futala Tibornak*, az Országos Műszaki Könyvtár (OMK) igazgatójának és minden olyan könyvtári munkatársnak, aki a kollégium sikeres működése érdekében munkálkodott. Rámutatott arra, hogy az OMK szerepe az együttműködésben még tovább fog növekedni.

A koordinációs kollégium eddig is komoly eredményeket ért el. Közülük a műszaki folyóirat-KC és a műszaki könyvtárkezelői tanfolyam a legjelentősebb. E vállalkozásokért méltán jár köszönet minden közreműködőnek. Mindez záloga annak, hogy a munka a jövőben még célszerűbbé és hatékonyabbá válik. E cél elérését előmozdítandó határozta el az OMIKK, hogy részletes – az eredményeket és a gondokat egyaránt feltáró – tájékoztatást ad a kollégium résztvevői számára fejlesztési munkáiról.

*

Az OMIKK *centenáriumának eseményeit*, amelyek a kibővített ülés első napirendjét képezték, dr. Dúzs János ismertette. A centenáriumi ünnepi ülésre június 9-én került sor. Ezen az intézmény eddigi eredményeinek áttekintésén kívül különösen az időszerű feladatok és a fejlesztési tervek kaptak hangsúlyt. A szemléletesebb tételt az intézmény múltját, jelenét és fejlesztési terveit bemutató *kiállítás* szolgálta, ahol a közönség korszerű oktatástechnikai és mikroreprográfiai eszközöket is láthatott.

E tájékoztató keretében az ülés résztvevői megemlékezésül átvették az OMIKK centenáriumi emléklakettjét és az intézmény történetének második kötetét, *Benedek Jenő* munkáját.

*

A napirenden szereplő második témakör keretében az OMIKK több vezető munkatársa jutott szóhoz. Az ülés elnöke elsőként *Berke Barnabásné*, a Fejlesztési Program Iroda csoportvezetőjét kérte fel tájékoztatásra, aki két fejlesztési irányról beszélt:

1. *Az OMIKK külföldi folyóiratállományának kihasználása és az információáramlási sebesség növelése korszerű mikro- és reprográfiai eszközök segítségével*

A külföldi folyóiratok kétirányú hasznosításra kerülnek, azaz, a lehető leggyorsabban „két bőrt” kell lehúzni róluk, úm.

az egyes számokat mindjárt a könyvtárba érkezésük után az olvasók számára hozzáférhetővé kell tenni, ugyanakkor biztosítani kell, hogy

ugyanezen számok azonnal belépjenek az információs feldolgozás áramába, hogy tartalmuk szakirodalmi információs szolgáltatásokká szerveződve mielőbb eljusson a felhasználókhoz.

Ez ellentétes érdeket rejt magában, mivel a második feladat megoldásához a feldolgozóknak esetenként akár több hónapra is *ki kell vonniuk a legértékesebb folyóiratokat a közvetlen felhasználói forgalomból*. Ezenkívül a másolatszolgáltatási igényeket is ugyanezen folyóiratokból kellene ugyanebben az időben kielégíteni. Az OMK kurrens állományából kb. 2000 folyóirat van kitéve e dupla, sőt tripla megterhelésnek.

A megoldás útja: Az OMIKK–UNDP projekt keretében beszerzett eszközökkel a referált folyóiratok, elsőként a legfontosabb 100–200 folyóirat számairól mikrofilm lap készül a beérkezést követően. Ezáltal megszűnik az olvasói hozzáférés késedelmes volta, sőt: megfelelő másolóberendezések üzembeállításával a gyors másolatszolgáltatás is megvalósul. Az eredeti folyóiratok ugyanakkor azonnal „elmehetnek” szakirodalmi információs feldolgozásra. A felmérések szerint az olvasók nem idegenkednek ettől a megoldástól. A folyóirathasznosítás mikrofilm lapos támogatására egyébként évről évre mind nagyobb szükség lesz, mivel a külföldi folyóiratok beszerzési lehetőségei a közismert devizális nehézségek miatt egyre inkább beszűkülnek, s így az igényelt másolatok száma várhatóan a többszörösére fog növekedni.

2. *A külföldi műszaki folyóiratok számítógépes támogatással előállított központi katalógusa kötet formában és COM-mikrofilm lapon*

Tájékoztatósi gondok: Mindig is létezett a lelőhely-tájékoztató problémája, de sokkal hangsúlyosabban jelentkezik azóta, amióta a különböző számítógépes adatbázis-

lekérdezések eredményeképpen megnövekedett a forrásdokumentumok iránti gyors hozzáférési igény. Azt, hogy egy bizonyos folyóirat egy bizonyos számából honnan lehet lehetőleg azonnal megszerezni a kívánt cikk másolatát, csak megbízható és naprakész központi folyóirat-katalógus „tudja megmondani”. Ilyen eszközre feltétlenül szükség van.

Ellátottsági gondok: Míg a 70-es évek becslései, felmérései szerint az egyes mágnesszalagos adatbázisok alapján igényelt folyóiratállománynak még 75–80%-a volt meg az országban, addig napjainkban e kedvező arány megtartása veszélybe került. Ezt a veszélyt csak érdemi *állománygyarapítási koordinációval* hárrhatjuk el. Az automatizált Nemzeti Periodika Adatbázis létrehozásán az OSZK évek óta dolgozik, de jelenleg még távol áll attól, hogy ezt a bázist céljaink elérésére használni tudjuk. Ezért kezdeményezte az OMK a műszaki könyvtárak összefogásával és együttműködésével az 1982-ben napvilágot látott *koordinációs kör központi műszaki folyóirat katalógust*. A bejelentésben részt vevő könyvtárak száma 400, a regisztrált folyóiratoké 7300 volt. A munka számítógépes adatrögzítéssel, rendezéssel és kiírással folyt az OMIKK műhelyeiben.

Ahhoz azonban, hogy a kívánatos naprakész lelőhely-tájékoztatóhoz szükséges adatok mind a rendelkezésünkre álljanak, legalább évenként fel kell újítani az adatokat, és új jegyzéket kell kiadni. Mivel ez a vállalkozás a nyomda-, a papír- és a postaköltségek emelkedése miatt egyre drágább, a figyelem a *COM-katalógusok* felé fordul.

Az OMIKK részére 1982-ben – a kötet formájú KC változataként – elkészült egy kísérleti mikrofilm lap-katalógus, egy nem túlságosan bonyolult számítógépes programmal. Ez a betűrendes jegyzék anyagát (431 oldal) két mikrofilm lapon tartalmazza, 48-szoros kicsinyítéssel. A másolatok ára – ezek korlátlan mennyiségben készíthetők és rendelhetők meg – mindössze 8 Ft. A COM-katalógusok előállításának költsége a papírkivadásokhoz képest rendkívül alacsony, helyigényük minimális.

Célszerű lenne, ha a könyvtárakban elterjedne a közös központi katalógus COM-változatának használata. Először természetesen azokban, ahol olvasására alkalmas berendezések vannak. Arra is van lehetőség, hogy az UNDP projekt keretében beszerzett készülékekből néhányat kipróbálásra, más könyvtár kapjon meg.

A COM-katalógusok várható előnyei: A nyomtatott kötetek egy részének kiválthatósága és az olcsóság nem meríti ki a COM valamennyi előnyét; ez a változat ráadásul lényegesen gyorsabban és könnyebben kezelhető is, és alkalmas arra, hogy más katalógusok, számítógépes feldolgozások hordozójává váljék. Pl. a kutatási–fejlesztési jelentések központi katalógusa szintén COM után „kiált”. Később megfelelő tapasztalatok birtokában válalkozni lehet a külföldi könyvek egységes közös katalógizálására is.

Szabó István műszaki főigazgatóhelyettes az OMIKK információs tevékenységének számítógépes háttéréről tájékoztatta a jelenlévőket.

A fejlesztés fő iránya: A fejlesztés kívánatos iránya nem a teljes könyvtári állomány feldolgozása egy nagy számítógépen, hanem az intézményen belül több kisgép, decentralizált rendszer kiépítése, amelyek természetesen kapcsolódnak a nagy géphez, és vele együtt hálózatot alkotnak. Az OMIKK arra törekszik, hogy máshol is alkalmazható típusrendszert hozzon létre.

A megvalósítás szakaszai: Az első szakasz realizálása 1979-ben kezdődött meg az R 35-ös számítógép beszerzésével. Kezdetben nehézséget okozott a magyar nyelvű szövegekhez szükséges adatrögzítő hiánya. 1980-ban azonban ez a probléma megoldódott a VIDEOTON magyar ékezetes, csoportos adatrögzítőjének munkába állításával, amely a rögzített adatok képernyőn való megjelenítésére és sornyomatóval történő kiírására egyaránt képes. A tapasztalatok alapján megállapítható, hogy a rendszer jól működik. Egyelőre közvetlen hozzáférést nem tesz lehetővé. További korszerűsödést ígér a WANG szövegszerkesztő és fényszedő beiktatása az OMIKK eszköztárába.

1983-ban indult a fejlesztés második szakasza, a *távadatátvitel* és a hozzá szükséges hardver megteremtése. Interaktív rendszert nem érdemes önállóan kidolgozni, máshol kidolgozott rendszert kell adaptálni, amely 1983. december 31-re áll majd az OMIKK rendelkezésére.

Orbán Miklós, a Fejlesztési Program Iroda vezetője a fejlesztés mikrográfiai háttéréről, *Kovács Attila*, az Iroda főmunkatársa az OMIKK mikrográfiai eszközeiről számolt be.

A mikrográfiai háttér: A munkafolyamatok korszerűsítése, automatizálása a szakirodalmi információs szolgáltatások előállításán terén is korszerű berendezéseket igényel. Mindenekelőtt rentábilis, jól alkalmazható eszközöket és megoldásokat kell keresni. Korábban Magyarországon a mikrográfianak csak elszigetelten, szűk körben volt léttere, pedig a számítástechnika mellett, annak gazdaságos kiegészítéseként igen jól alkalmazható. Így például a forrásdokumentumok megőrzése a mikrográfia, feldolgozása a számítástechnika segítségével valósulhat meg. A COM-technika, amely lényegében a kettőt egyesíti, ugyancsak sok vonatkozásban optimális megoldás. Elterjedéséhez azonban múlhatatlan követelmény, hogy korszerű olvasó-berendezések álljanak a felhasználók rendelkezésére. Közismert, hogy ezeknek az eszközöknek a beszerzése nem könnyű feladat. Így az OMIKK-nak is nagy előnyt jelentett, hogy 1982-ben az ENSZ Fejlesztési Programja keretében segítséget kapott egy minta-rendszer megszervezéséhez.

Az OMIKK mikrográfiai eszközei: Az OMK olvasótermeiben nemrég még *Pentakta* és *Dokumátor* típusú olvasókészülékek előtt ültek azok az olvasók, akik már

ízlelgették, sőt meg is szerették az irodalomhasználatnak ezt a korszerű módját. A régi készülékeket 1982–1983 folyamán korszerű típusok váltották fel. A következők:

1. AARQUE AS-8100 holland mikrofilmplap kamera. 20-szor 50-szeres léptékű, változtatható kicsinyítési arányokkal, szakaszosan működik.
2. AARQUE AS-8003/4 holland mikrofilmplap processzor. Hívó és fixáló egységből áll.
3. AGFA GEVAERT Copex LKP típusú belga mikrofilmplap olvasó-nagyító készülék. Óráként kb. 300 másolatot készít normál A4-es papírra.
4. 12 db asztali mikrofilmplap olvasó készülék, 6 db MEOPTA Meoflex RI 21 P típusú csehszlovák, illetve 6 db SAUL FC-L típusú NSZK készülék. A Meoflex esetében 21-szeres, 29,7-szeres és 42-szeres, a SAUL esetében 24-szeres és 48-szoros nagyítás érhető el.
5. 3 db SAUL típusú, NSZK-ban gyártott hordozható mikrofilmplap olvasó készülék. Nagyítási méretarányai: 24-szeres és 48-szoros.

Újabban a mikrográfiai eszközök *hazai beszerzési lehetőségei* is megjavultak. A következő vállalatokra érdemes felhívni a figyelmet:

1. Irodagéptechnikai Vállalat, Anyag- és áruforgalmi főosztály. Csehszlovák olvasó és NDK olvasó-nagyító készülékeket forgalmaz. A szállítási határidő 3 hónap, karbantartást és javítást is vállal.
2. OFOTÉRT Vállalat. Itt csehszlovák és NDK olvasókészülékek kaphatók. Garanciális időn belül karbantartást és javítást is vállal.
3. Számítástechnikai és Ügyvitelszervezési Vállalat. DATAMATE 100 típusú, amerikai gyártmányú mikrofilmplap olvasó készülékeket ad bérbe, s vállalja karbantartásukat.

Kovács Attila előadásával az OMIKK fejlesztési tevékenységét ismertető előadások sora bezárult. Az elhangzottakkal kapcsolatban *Pantó Dénes* és *Kovács Dezső* tett fel kérdéseket:

1. Lehetséges-e, hogy a Berkéné előadásában említett folyóiratok mikrofilmplapjaiból a hálózati könyvtárak másolatot kapjanak? Elsősorban azok, amelyek az eredeti folyóiratot nem tudják beszerezni. A válasz az együttműködési készség tekintetében pozitív volt, de a szerzői jogot figyelembe veendő óvatosságra intett.
2. Az előző kérdésben szereplő folyóiratokat hány-szoros kicsinyítéssel fogják felvenni? Válasz: 24-szeres és 48-szoros kicsinyítéssel, de ha a koordinációs kör tagjainak más méretarány lenne megfelelő, akkor annak produkálása is lehetséges.

Dr. Dúzs János megköszönte az elhangzott előadásokat, és hangsúlyozta az OMIKK együttműködési készségét, nyitottságát minden olyan együttműködést igénylő tevékenységben, amely a szakirodalmi információellátást, a felhasználó kiszolgálását javítja.

*

Ezután került sor a harmadik napirendi pontra, *Bárdosi Mária* és *Futala Tibor* írásos előterjesztésére, amely a műszaki folyóirat-KC eddigi munkálatairól, időszerű tennivalóiról szólt. Mivel Bárdosi Mária nem tudott megjelenni az ülésen, Futala Tibor vezette be a témát.

Az előterjesztés 11 oldalon foglalta össze a műszaki folyóirat-KC előkészítésének, elkészítésének elvi és gyakorlati problémáit, az újra és újra fellépő egyeztetési, szervezési, technikai nehézségek sokaságát. Ha ehhez hozzáadjuk *Szilvassy Zoltánnának* az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetőjének a tárggyal kapcsolatos kiegészítéseit, valamint a többi hozzászólást, máris egy

tanulmányra menő tapasztalati megállapítással találjuk magunkat szemben. Ezek e jegyzet kereteibe nem is szoríthatók bele. Így az ügy méltatásaként, a vállalkozás érdeméül álljon itt csupán az a mondat, amellyel Szilvássyné hozzászólását befejezte: „A műszaki folyóirat-KC létrehozása racionális elképzelés volt.”

A kollégiumi ülés ünnepi hangulatú aktussal zárult: a résztvevők megtekintették az OMIKK centenáriumi kiállítását és az intézmény tevékenységét bemutató videofilmet.

Mártyán Gyula



NTMIR-NTMIK HÍREK

Az NTMIK-tagországok Meghatalmazott Képviselők Bizottságának 26. ülése

Az ülésen, amelyet 1983. május 19–20. között tartottak Moszkvában, az NTMIK-tagországok Meghatalmazott Képviselők Bizottságának Állandó Képviselői jóváhagyták az NTMIK igazgatójának az NTMIK 1982. évi munkaterve végrehajtásáról, valamint az 1982. évi pénzügyi-gazdálkodó tevékenységéről szóló beszámolóit. Magasra értékelték az NTMIK munkáját az információs tevékenység módszertana és technológiája, az NTMIR és alrendszerei fejlesztésében történő közreműködés, a szerződéses alapján folytatott tevékenység és a VSZK-val, a Kubai Köztársasággal és a MoNK-kal folytatott hatékony együttműködés terén. Nagy jelentőséget tulajdonítottak az NTMIK munkájának, amelyet a KGST-tagországok információs rendszerei fejlesztése érdekében végzett és a KGST-tagországok között elsőként megvalósított kísérleti műholdas távadatelérés (Moszkva–Havanna) politikai és gyakorlati értékének.

Megvitatták a nemzetközi specializált információs rendszerek munkaanyagait, jóváhagyták az NSIR-ek 1984. évi rendezvénytervét és jóváhagyták *Az NTMIR hálózata (javaslatok az adatházisokkal folytatott munkák hálózati üzemmódjának fejlesztésére az NTMIR-ben)* c. anyagot. Hangsúlyozták, hogy az áttérés a hálózati üzemmódra az NTMIR fejlesztésének logikus szakasza és szükséges feltétele a KGST-tagországoknak a tudományos-műszaki tájékoztatás területén megvalósuló integrációjának.

Az információs munkák szabványosítására és az NTMIR kompatibilitására irányuló javaslatok és anyagok megvizsgálása eredményeként jóváhagyták az NTMIK-tagországok 1983–1985-re szóló NTMIR-en belüli szabványosítási együttműködésének tervét, és egyeztetették *A mágnesszalagos bibliográfiai információsere formátuma. Szerkezet* című KGST-szabvány tervezetét.

Jóváhagyták az NTMIK 1984–1985-ös munkatervét és 1984. évi költségvetését.

Az ülés résztvevőit megismertették az NTMIK új technikai eszközeivel (az ESZ-1055M számítógéppel, az SZM-4 és ISZKRA-226 miniszámítógépekkel, az ATLAS rendszerrel, valamint az Unesco dokumentációjáról tájékoztató információs rendszerrel (UNIFILE projekt)).

Műholdas távadathozzáférés az NTMIR-ben

1983. április 28-án sikeresen befejeződött a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központ egyik nagyon fontos, több mint két évig tartó munkája, melynek célja az volt, hogy a Kubai Köztársaságból műholdon keresztül kísérleti távadathozzáférést valósítsanak meg az NTMIK adatbázisaihoz. A kísérlet az NTMIK-nak a Kubai Köztársaság Nemzeti Tudományos és Műszaki Információs Rendszere fejlesztésében az 1981–1985 időszakban nyújtandó közreműködési programja keretében valósult meg.

A kísérletben kubai részről a Kubai Köztársaság Tudományos Akadémiájának Tudományos és Műszaki Információs és Dokumentációs Intézete (IDICT), a Kubai Köztársaság Nemzeti Számítástechnikai és Automatizált Rendszerszervező Intézete (INSAC), valamint a kubai Hírközlési Minisztérium vett részt. A moszkvai székhelyű NTMIK munkájában a szovjet Hírközlési Minisztérium működött közre.